

Pratarmė

Šis leidinys – tai mokslinių straipsnių rinktinė, sudaryta remiantis pranešimais, pristatytais 17-ojoje tarptautinėje muzikos teorijos konferencijoje „Muzikos komponavimo principai: *ratio versus intuitio*“. Konferencija vyko 2017 m. lapkričio 8–10 d. Vilniuje. Ją surengė Lietuvos muzikos ir teatro akademija ir Lietuvos kompozitorių sąjunga. Konferencijoje savo idėjas pristatė dvi dešimtys muzikologų ir kompozitorių iš Lenkijos, Graikijos, Austrijos, Vengrijos, Serbijos, Lietuvos, Jungtinės Karalystės, Australijos, Kanados, JAV.

Moksliniai straipsniai sugrupuoti į tris potemes.

I potemė – „Racionalusis ir intuityvusis komponavimo procesas (teorinės įžvalgos)“. Straipsnių spektras daugialypis. Problemą bandoma nušviesti kultūriškai, istoriškai, psichoanalizės, archetipų, muzikinio patyrimo, suvokimo ir praktinės analizės aspektais. Markos Lekko manymu, kultūriškai įsitvirtinusioje *ratio vs intuitio* dilemoje tiek klausimas, tiek atsakymas yra sugalvoti. Todėl intuityva jau vien dėl kompozitoriaus kūrybinės veiklos racionalumo tėra apgaulė. Kitaip problema išskleidžiama Miglės Miliūnaitės straipsnyje. Čia mėginama perskaityti *ratio vs intuitio* reikšmes nuo antikos laikų žinomoje kontroversijoje – muzika kaip *logos* (Pitagoras) ir kaip *aesthesis* (Aristoksenas) – bei apmąstyti šių komponentų vienovę (Platonas). Aleksandras Kontičius ir Milošas Zatkalikas, remdamiesi psichoanalize, gilinaisi į kūrybinio akto prigimtį. Straipsnio bendraautorai mano, kad kūrybiniam ego būdingas ir atvirumas pašamonės impulsams (kūrybinė regresija), ir gebėjimas atrasti sunkiai apčiuopiamos (*ineffable*) idėjos komunikaciją, atliepiančią bendrąsias kultūros normas ir prasmes. Ritminio kūrybiškumo versmę kitaip nusako Rimantas Janeliauskas – jis manifestuoja nuo amžių kultūriškai įsišaknijusią ritmo archetipų kvaterniją. Racionalumo ir intuityvumo įžvalgas garso aukščio ir harmonijos srityje išdėsto Bertas Van Herckas. Fokusuodamasis į akustinių tonų nelygiavertiškumą, autorius plėtoja mintį apie galimybę intuityviai atrasti harmonijos konsonavimo ir disonavimo fenomenus šiuolaikinėje muzikoje. Šią idėją logiškai papildė Manos Panayiotakio mintis apie naują skambesio įtampos ir iškrovos metodiką intuityviai organizuojant skambesio debesis ir faktūrą.

II potemė – „Muzikos kūrinys kaip racionalios ir intuityvios kūrybinės veiklos rezultatas“. Čia autoriai dažnai pažymi *ratio* ir *intuitio* komponentų santykio lygiavertiškumą ir balansą, taip pat jo reiškėjus bei parametrus. Markas Konewko, apmąstydamas O. Messiaeno kūrinių *La nativité du Seigneur*, išvelgia racionalios ir intuityvios minties vienovę, atsirandančią muzikos išgyvenimo procese. Arthuras Kaptainis, išanalizavęs M.-A. Hamelino Tokatą fortepijonui prancūzų pasaulietinės dainos „L’homme armé“ tema, manifestuoja atvejį, kai racionalumas ir intuityvumas kūrinyje yra susipynę į abipusį santykį. Panašią racionaliai organizuoto muzikos teksto sankirtą su intuityviai atskleidžiamu muzikos tekstu nustato Markas Vuorinenas, analizuodamas A. Pārto kūrinių sopranui ir orkestrui *Como cierva sedienta*. Chrisas Williamsas, nagrinėdamas Billo Evanso solo improvizaciją *Peace Piece*, pozicionuoja intuityvią racionalaus proceso aprobaciją ir išryškina aktualias dichotomijas, kaip antai: improvizacija ir įkūnijimas, teorija ir kompozicija. Tam tikrą staigmeną pateikia Stephenas Guokas. Tyrinėdamas ankstyvąjį lietuvių genijaus M. K. Čiurlionio kūrinių – kantatą „De Profundis“, autorius atranda kompozitoriaus stiliui būdingą racionalumą taikant dar studijų metais įgytą komponavimo techniką ir spontaniškumą meistriškai įprasminant lietuvių etnomuzikos patirtis. O Manuelis Dominguezas Salasas, gilindamasis į meksikiečių kompozitoriaus Julio Estrados multi-operos „Murmullas del páramo“ poetiką, iškelia intuityviai atrastas komponavimo technikas (makrotembrą, sonorinio kontinuumo artikuliaciją, rašytinių tekstų transformaciją į skambesio struktūras ir kt.), taip pat šių technikų racionalų traktavimą operos procesuose.

III potemė – „Racionalumo ir intuityvumo fenomenai šiuolaikinėje komponavimo praktikoje“. Šios potemės, panašiai kaip ir ankstesnės, straipsnių autoriai konkretizuoja *ratio* ir *intuitio* fenomenus neapsiribodami vienu kūriniu. Apmąstydamas savo pastarojo meto kompozicinę praktiką kompozitorius Rogeris Redgate’as pabrėžia nuolat besikeičiantį racionaliai planuojamų ir intuityvių spontaninių kompozicinių procesų santykį formuojant medžiagą; be to, pasiektas rezultatas apžvelgiamas iš informatyvesnės intuityvos interpretacijos ir minties pozicijų. Įdomi Yusuke Nakaharos mintis: tyrinėdamas B. Bartoko ciklo *Mikrokosmos* pjeses, autorius atveria intuityvos veikimo koreguojamą racionalios kūrinio schemas detalių chaosą, beje, padedantį atskleisti meninę ekspresiją. Jamesas Daltonas, apžvelgdamas Lou Harrisono laisvojo ir griežtojo stiliaus kūrinių intonacijas, prieštarauja įprastai nuomonei ir pabrėžia: laisvasis stilius yra labiau racionalus, nes čia kontrolės priemonės pasirenkamos intuityviai, o griežtasis – labiau intuityvus, nes improvizuojama remiantis modusu. Francesco Finocchiaro tyrinėja nebyliojo kino (1920 m.) ritmo reiškinis, gana artimus muzikiniam ritmui; mažojo plano ritmas kine siejamas su spontanine scenų kaita, o didžiojo plano ritmas tarsi pulsuoja įvykių kulminacijomis ir yra racionaliai projektuojamas.

Apibendrinami apžvalgą norime pažymėti, kad leidinio straipsniai gali būti diferencijuojami pagal pakraipą – mokslinę teorinę ir praktinę. Ir nors absoliučių ribų nėra, vienus straipsnius sąlygiškai galima išskirti kaip vertingesnius moksliniu teoriniu požiūriu (autoriai Markos Lekkas, Miglė Miliūnaitė, Aleksandr Kontić ir Miloš Zatkalik, Rimantas Janeliauskas, Bert Van Herck, Manos Panayiotakis, Mark Konewko, Roger Redgate, James Dalton), o kitus – praktiniu (autoriai Arthur Kaptainis, Mark Vuorinen, Chris Williams, Stephen Guokas, Manuel Dominques Salas, Yusuke Nakahava, Francesco Finocchiaro).

Leidinį papildo konferencijos metu pristatytos vertingos kontekstinės apybraižos. Aptardama K. Stockhauseno kūrinį *Aus sieben Tagen*, Katarzyna Bartos pozicionuoja sąmonės būseną, „kurioje intuityvumas ir racionalumas transcenduoja neišardomą vieni“. Apibūdindama E. Bogusławskio kūrinius kameriniam orkestrui, Małgorzata Kaniowska išryškina formos racionalumo ir intuityviai atrandamos spalvos balansą ir apibendrina – „neoklasicizmas *vs* sonorizmas“. Dėmesį patraukia racionalios ir intuityvios muzikinės minties sandūra, kurią Kalliopi Stigka atskleidžia graikų kompozitoriaus G. Bikos kūryboje.

Tikimės, kad 17-osios muzikos teorijos konferencijos straipsnių rinktinė sulauks skaitytojų dėmesio ir bus įdomi kiekvienam besidominčiam šiuolaikine muzika. Redaktorių kolegija tikisi skaitytojų dėmesio tiek čia, Lietuvoje, tiek užsienyje. Būsime dėkingi už visas pastabas ir atsiliepimus apie leidinį. Organizatorių vardu dėkojame visiems rėmėjams ir rengėjams.

Prof. dr. Rimantas Janeliauskas

Foreword

This publication is a collection of scientific articles compiled on the basis of the papers delivered at the 17th international conference “Principles of Music Composing: *Ratio versus intuitio*”. The conference was held in Vilnius on 8–10 November 2017 by the Lithuanian Academy of Music and Theatre and the Lithuanian Composers’ Union. About twenty musicologists and composers from Poland, Greece, Serbia, Lithuania, the United Kingdom, Australia, Canada and the United States of America participated in this conference.

The scientific articles featured in this publication are divided into three subthemes.

The first subtheme: Rational and Intuitive Compositional Process (Theoretical Insights). This subtheme contains a broad spectrum of articles. It encompasses attempts to address this issue from cultural, historic, psychoanalytic points of view, as well as employing such fields as cognitive psychology, concept of archetypes and artistic research. According to Markos Lekkas, in a culturally established dilemma of *ratio versus intuitio* both the question and the answer are fabled. Thus, due to the rational nature of compositional practice, intuition is a mere hoax. This problem is addressed in a very different manner by Miglė Miliūnaitė. In her article she addresses the meaning of *ratio versus intuitio* as continuous controversy – music as *logos* (Pythagoras) and music as *aesthesis* (Aristoxenus), as well as cogitate the unity of these components (Plato). Aleksandar Kontić and Miloš Zatkalik investigate the nature of the act of creation based on psychoanalysis. The co-authors presume that creative *ego* features both the openness to the impulses of the subconscious (creative regression), as well as the ability to discover the ineffable communication of the idea that resounds with omnicultural norms and meanings. Rimantas Janeliauskas uncloaks the stream of rhythmical creativity by manifesting a quaternion of rhythmic archetypes that is deeply entrenched in our cultural domain. Insights on rationality and intuition in the realms of pitch and harmony are presented by Bert Van Herck. The author focusses on the acoustic inequality of tones and elaborates on the possibility to intuitively discover the phenomena of harmonic consonance and dissonance in contemporary music. This idea is further enriched by Manos Panayiotakis and his ideas of new methodology of sonic tension and release, which derives from intuitive organization of sound and texture.

The second subtheme: Musical Work as an Outcome of Rational and Intuitive Creative Activities. The authors here frequently address the balance between the domains of *ratio* and *intuitio*, as well as reveal their significant parameters. The unity of rational and intuitive domains is also observed in the article of Mark Konewko, which focusses on *La Nativité du Seigneur* by Messiaen and the process of musical experience. Arthur Kaptainis presents a case of the bonding between rationality and intuition through the analysis

of a *Toccata* by Hamelin, which is based on the theme of *L'Homme Arme*. Similarly Mark Vuorinen identifies a crossing between the rationally organized and intuitively developed musical text in *Como cierva sedienta* by Pärt. Chris Williams positions an intuitive approbation of rational processes in *Peace Piece* by Evans. The author observes relevant dichotomies, such as improvisation and embodiment, theory and composition. The article by Stephen Guokas is a particular surprise. He analyses the cantata *De profundis* – an early composition by the most renowned Lithuanian composer Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. The author discovers rational use of compositional techniques that are characteristic of Čiurlionis' style, as well as unravels an intuitive approach to the act of embodiment of Lithuanian ethno-musical heritage. Lastly, Manuel Dominguez Salas analyses the poetics of the multi-opera *Murmullos del páramo* by Julio Estrada, where he discovers intuitively developed compositional techniques (macro-timbre, articulation of sonoric continuum, transformations of written text into sound structures etc.), as well as the rational approach of their organization within the structure of the opera.

The third subtheme: Phenomena of Rationality and Intuition in Contemporary Composing Practice.

Similarly to the last sub-theme the authors delve into the specifics of *ratio* and *intuitio* not confining themselves to one particular piece. Roger Redgate marks a constantly changing balance between rational and intuitive domains in the processes of his recent compositions. Yusuke Nakahara analyses pieces from Bartók's *Microcosmos* and reveals the chaos of rational scheme details in a musical form, which is being corrected by intuition. He also addresses the benefits of this act for artistic expression. James Dalton holds a broad view of the intonations of strict style and free style in the works by Lou Harrison. In contrast to what might seem, the free style is much more rational, because of intuitively assigned means of control. The strict style, hereby, is more intuitive, because of its improvisatory nature in a given framework of a predetermined scale. Finally, Francesco Finocchiaro presents research on temporal phenomena in silent cinema (the 1920s) that are fairly close to musical rhythm. Small-scale rhythm is related to spontaneous change of the scenes, while large-scale rhythm seems to operate together with the arcs of the events and is constructed rationally.

At the conclusion of this overview we would like to observe that the nature of presented works calls for a particular differentiation. Due to a different balance of theoretical and practical approaches in each article we would like to single out the papers of the authors (Markos Lekkas, Miglė Miliūnaitė, Aleksandr Kontić and Miloš Zatkalik, Rimantas Janeliauskas, Bert Van Herck, Manos Panayiotakis, Mark Konewko, Roger Redgate, James Dalton) as of more theoretical, and the rest (Arthur Kaptainis, Mark Vuorinen, Chris Williams, Stephen Guokas, Manuel Dominques Salas, Yusuke Nakahava, Francesco Finocchiaro) as of more practical value, although, admittedly, no absolute boundaries exist.

The publication is supplemented by valuable contextual outlines presented in the additional proceedings of the conference. While discussing *Aus sieben Tagen* by Stockhausen, Katarzyna Bartos positions the state of the consciousness in which intuition and rationality transcends into undivided unity. While looking into the orchestral works by Edward Bogusławski, Małgorzata Kaniowska observes the balance between the rationality of musical form and intuitively discovered colour that she sums-up as *neo-classicism vs sonorism*. Also noteworthy is the observation of a conjunction between rational and intuitive musical thought made by Kalliopi Stigka, who explores the works by Greek composer Georgios Bikos.

We hope that this collection of articles from the 17th music conference will attract the attention of a large number of readers and it will be interesting to everyone who appreciates contemporary music. The Editorial Board also expects the attention of readers both from Lithuania and abroad. We will be grateful for all the remarks about the publication. On behalf of the organizers I want to thank everyone for any kind of support that contributed to the release of the publication.

Prof. Dr. Rimantas Janeliauskas